

ВОДИЧ

за израду Плана активности за праћење
индикатора инклузивног образовања

Водич за израду Плана активности за праћење индикатора инклузивног образовања

Аутор

Златко Сарић

Лекторица

Јелена Мишић

Издавачи

MyRight - Empowers people with disabilities

Азизе Шачирбеговић 80а, Сарајево

www.myright.ba

Удружење "ДУГА" Друштво уједињених грађанских акција

Петра Тијешкића 10, Сарајево

www.dugabih.ba

Графичко рјешење и ДТП

VS Design

Година издања

2021.

© MYRIGHT - EMPOWERS PEOPLE WITH DISABILITIES,
2021

Ова публикација је настала у партнерству с организацијом Light for the World уз подршку Austrian Development Cooperation и Кахане фондације у оквиру пројекта „Квалитетно инклузивно образовање - сада!“.

Садржај публикације не одражава нужно мишљење и ставове поменутих донатора него је искључива одговорност аутора.

ВОДИЧ

за израду Плана активности за праћење
индикатора инклузивног образовања

Садржај

Увод	5
О документу „Индикатори за праћење имплементације инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом“	6
Значај праћења (мониторинга) и процјене (евалуације) у имплементацији владиних политика	7
Важност мониторинга (праћења) за прогресивну реализацију обавеза преузетих међународним споразумима	8
Које су најважније добробити система мониторинга и евалуације (праћења и процјене)	9
Значај квалитетног инклузивног образовања	11
Основни елементи процеса израде Плана активности	14
Припремне активности везане за спровођење Плана активности	15
Креирање Плана активности	18
Објашњење појмова који се користе	18
Како израдити План активности	19
Креирање оперативног/годишњег Плана активности	21
Прилог: Примјери Табела Плана активности	22
Примјери начина израде Плана активности за реализацију инклузивног образовања у области законодавства	23
Примјери начина израде Плана активности везани за праћење реализације инклузивног образовања у области учешћа	25
Примјери начина израде Плана активности везаног за реализацију инклузивног образовања у области финансирања	27

Увод

Документ под називом „Водич за израду Плана активности за праћење индикатора инклузивног образовања“ даје опис процеса и активности које се требају спроводити у циљу добијања квалитетног и реалног Плана активности (у даљем тексту: План). **Овај документ је намијењен свим нивоима власти који имају обавезу да допринесу испуњавању услова за потпуну примјену члана 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом** на које указују „Индикатори за праћење имплементације инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом“, као што су министарства образовања, образовне институције и други. Основна сврха „Водича за израду Плана активности за праћење индикатора инклузивног образовања“ је да олакша процес израде Плана активности министарствима образовања и другим институцијама које укључују и образовање у свој дјелокруг рада, а истовремено помогне да се усклади приступ инклузивном образовању у Босни и Херцеговини. Основни материјал у процесу израде „Водича за израду Плана активности за праћење индикатора инклузивног образовања“ је документ **„Индикатори за праћење имплементације инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом“** (у даљем тексту: Индикатори), који је успоставио основне елементе и правце у којима би се процес инклузивног образовања требао да креће.

О документу „Индикатори за праћење имплементације инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом“

Индикаторе је креирала радна група коју су чинили представници министарстава образовања са различитих нивоа административне организације БиХ, кантоналног, ентитетског и државног нивоа БиХ, као и представници Институције омбудсмана за дјецу РС и Агенције за предшколско, основно и средње образовање БиХ. Читав процес је координисало Удружење ДУГА и организација MyRight у периоду 2019. -2020. године.

Дефинисани индикатори представљају већину стандарда/критеријума/фактора који су наведени у Општем коментару на члан 24. Конвенције о правима особа са инвалидитетом, као и оних који се користе у пракси европских земаља представљених кроз индикаторе Европске агенције за инклузивно образовање.

Крајем 2020. године неколико министарстава образовања је ушло у процес израде плана активности за имплементацију Индикатора, те су на тај начин омогућили процес системског испуњавања услова који ће **омогућити постизање стандарда и остваривање квалитетног инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом.**

Значај праћења (мониторинга) и процјене (евалуације) у имплементацији владиних политика

Када говоримо о јавним политикама и институцијама које спроводе политике, праћење имплементације или мониторинг није ништа друго до процес у коме се прати имплементација одређене политике као и напредак у остваривању циљева према унапријед утврђеним стандардима и мјерилима. С друге стране, евалуација је систематска процјена реализације и/или исхода одређеног програма или јавне политике. У суштини, оба ова појма односно процеса су веома блиска и повезана.

Већина невладиних организација, па тако и владиних, разумије кључну разлику између онога што раде (активности) и крајњих промјена које политикама желе да постигну (утицај). Како би се постигле жељене дугорочне промјене, постоји много корака између активности и жељеног учинка. Стога је успостављањем механизма праћења и процјене (мониторинга и евалуације) омогућено добивање информација о имплементацији владиних политика, програма и пројекта, како би се идентифицирало што дјелује, а што не, као и разлози зашто нешто не функционише.

Мониторинг и евалуација (праћење и процјена) такође пружају информације о учинку влада, појединачних министарстава и агенција, менаџера и њиховог особља.

Важно је напоменути да мониторинг и евалуација (праћење и процјена) нису само пуко спровођење надзора и оцјењивање, већ њихова вриједност произилази из коришћења података до којих долазимо управо кроз мониторинг и евалуацију (праћење и процјену) како би се допринијело побољшању учинка владе и идентификовању напретка у имплементацији и могућих недостатака.

„Улога евалуације (односно вредновања, процјене) у процесу развоја и имплементације јавних политика, те с њом повезаног мониторинга (праћења) може се схватити као специфична група поступака који чине интегралну димензију цјелокупног процеса развоја и спровођења јавних политика, од дефинисања проблема на који се жели утицати, преко осмишљавања, упоређивања и процјене опција за рјешење проблема, дизајнирања одређене јавне политике, њеног спровођења и модификовања.

У фази израде јавне политике, у предвиђене прописе се уграђују мјерила за праћење ефикасности њене примјене, као и њених резултата (ефеката) у односу на циљеве. Мјерила за праћење учинка одражавају очекивану постепеност промјена, нпр. број изречених казни за саобраћајне прекршаје током прве године примјене, а затим током друге године, тј. у јасно дефинисаним раздобљима. Што се тиче мјерила за праћење спровођења, јавна политика идеално садржи план имплементације, са јасно дефинисаним активностима и институционалним носиоцима. Примјер тако сложеног документа, са јасно дефинисаним мјерилима за спровођење, је План имплементације Споразума о стабилизацији и придруживању.

Праћење спровођења (мониторинг) - односно током спровођења, а у односу на унапријед утврђене стандарде и мјерила, прати се спровођење одређене јавне политике као и напредак у постизању циљева јавне политике. **Што су унапријед јасније дефинисане надлежности за имплементацију, методе, временски оквири и индикатори/показатељи, праћење је ефикасније и корисније за саму имплементацију јавне политике.** Исто тако, подаци који се прикупљају током праћења помажу у дијалогу са јавношћу, посебно у случајевима отпора према самој јавној политици или забринутости око њених резултата, који у краћем року често остају невидљиви за јавност.“¹

■ Важност мониторинга (праћења) за прогресивну реализацију обавеза преузетих међународним споразумима

Као први уговор о људским правима у 21. вијеку, Конвенција о правима особа с инвалидитетом (у даљем тексту: Конвенција) садржи иновативне одредбе, од којих су за овај документ посебно релевантне оне које се тичу прикупљања података, члан 31. и олакшавања имплементације и мониторинга (праћења) Конвенције, члан 33.

Члан 31. је прва самостална одредба у споразуму о људским правима (а Конвенција је до данас једина која има такву одредбу) која позива на прикупљање и разврставање података. Подаци прикупљени у складу са овим чланом треба да се користе за процјену спровођења обавеза које су државе потписнице преузеле према овој конвенцији, и то кроз идентификацију и отклањање препрека са којима се особе са инвалидитетом суочавају у остваривању својих права, дакле током процеса разраде јавних политика.

¹ Приручник за развој јавних политика' публикација је реализована у оквиру пројекта Стратешко планирање и развој јавних политика Развојног Програма Уједињених Нација у Босни и Херцеговини (УНДП БиХ)

Члан 33. наглашава важност праћења (мониторинга) имплементације Конвенције, те важност учешћа не само цивилног друштва већ посебно особа с инвалидитетом и организација које их представљају.

У ствари, недостатак података који се односе на особе с инвалидитетом дуго је био препрека обликовању закона и политика који олакшавају приступ и остваривање права особа с инвалидитетом на равноправној основи са осталим грађанима.

Програм одрживог развоја 2030. или познатији као Агенда 2030. такође препознаје важност података и њихову основну улогу у постизању ових циљева. Агенда 2030. обавезује државе да се укључе у систематски мониторинг (праћење), прикупљање и класификацију података.

Индикатори/показатељи се користе за праћење (мониторинг) и мјерење напретка у примјени члана 24. Конвенције о правима особа с инвалидитетом, као и циља 4 одрживог развоја, једног од 17 глобалних циљева који чине Агенду 2030. Будући да се циљеви остварују током времена, ови индикатори морају обухватити предузете радње као и њихове посљедице.

Индикатори тако одговарају изазову који је стављен пред државу да спроводи обавезе из Конвенције, али и обавезе које произилазе из Агенде 2030.

■ **Које су најважније добробити система мониторинга и евалуације (праћења и процјене)**

Многобројне су користи које доноси квалитетан и разрађен систем мониторинга и евалуације (праћења и процјене). Споменућемо најважније од њих:

- Побољшано управљање засновано на резултатима (Results Based Management), путем којег се владе одлучују за управљање јавним политикама и програмима, укључујући пружање услуга и управљање запосленима.
- Повећана транспарентност и одговорност у односима на различитим нивоима власти, према цивилном друштву и донаторима, у међусекторској сарадњи, чиме се осигурава да владине политике боље одговарају захтјевима за усаглашавање са међународним стандардима.
- То је једини консолидовани извор информација који показује напредак политика везаних за инклузивно образовање.

- Омогућава институцијама система да уче из искустава других учесника у процесу и тако стекну додатна знања.
- Открива грешке и пропусте и нуди начине за учење и усавршавање, што представља развој властитих капацитета.
- Пружа средство институцијама система на свим нивоима да уче из својих искустава и да та искуства укључују у политику и праксу.
- Омогућава институцијама система на свим нивоима, али осталим актерима да процјене кључне везе између оних који спроводе политику, корисника политике и самих доносилаца одлука.
- Омогућава преглед стања и планирање активности којима се постиже прогресивно спровођење обавеза преузетих потписивањем међународних споразума (Конвенција, Агенда 2030, итд.).

Недостатак квалитетног система мониторинга и евалуације (праћења и процјене) показао се као једна од главних препрека у успјешном спровођењу политика, али и различитих врста планова, посебно оних који су на стратешком нивоу. Када говоримо о систему мониторинга и евалуације (праћења и процјене), онда говоримо о два најважнија разлога зашто они не успијевају у пракси:

- Изостанак главних показатеља успјешности у односу на циљеве јавне политике/прописа.
- Ad - hoc дефинисање индикатора који се не заснивају на постојећим анализама.

Управо ова два разлога додатно наглашавају значај документа Индикатори јер нам он даје изванредну основу за креирање Плана али и праћење његове имплементације.

Значај квалитетног инклузивног образовања

Међу бројним документима о људским правима посебан значај има Конвенција УН-а о правима дјетета. Значај Конвенције огледа се у чињеници да дијете први пут представља као субјекта и носиоца права. Оно што је чини посебном јесте и чињеница да препознаје све категорије људских права - грађанска, политичка, економска, социјална, културна и обавезује државе чланице да поштују њене одредбе у односу на сву дјецу - укључујући и дјецу с инвалидитетом, у свим фазама њиховог развоја и на свим мјестима на којима се дјеца нађу на путу свог одрастања.

Конвенција УН-а о правима особа са инвалидитетом не успоставља нова права, већ разрађује шта постојећа људска права значе за особе с инвалидитетом и појашњава обавезе државе да та права штити, поштује и промовише. Држава која је ратификовала Конвенцију има обавезу да, поред уклањања препрека које доводе у питање остваривање права особа/дјете с инвалидитетом, пружи подршку којом се изједначавају њихове могућности за равноправно учешће у друштву. За приступ дјечи с инвалидитетом заснован на људским правима изузетно је важно омогућити сталну комуникацију и координацију различитих субјеката који су надлежни за обезбеђивање свих облика поштовања и заштите људских права, обезбјеђујући тако максималну корист за свако дијете под истим условима.

На Самиту о одрживом развоју, одржаном 25. септембра 2015. године, државе чланице Уједињених нација усвојиле су Програм одрживог развоја до 2030. године, често називан Агенда 2030., који садржи **17 Циљева одрживог развоја**. Циљ Агенде 2030. је искорјењивање сиромаштва, борба против неравноправности и неправде и рјешавање питања климатских промјена до 2030. године.

Квалитетно инклузивно образовање је један од 17 глобалних циљева који чине Програм одрживог развоја до 2030. године.²

Постизање инклузивног и квалитетног образовања за сву дјецу потврђује увјерење да је образовање најмоћније и доказано средство одрживог развоја. Према овом циљу, све дјевојчице и дјечаци ће до 2030. године завршити основну и средњу школу бесплатно. Такође, циљ је пружање истих могућности

² Преузето са интернет странице УНДП БиХ:
https://www.baundp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/post-2015/sdg-overview.html

у погледу приступачног стручног образовања, као и уклањање родних и имовинских разлика како би се постигао универзални приступ квалитетном вишем образовању.

На овај начин, ове двије конвенције и Агенда 2030. се међусобно допуњују, чине неопходни оквир за осигурање остваривања свих права за сву дјецу, а посебно једнак приступ праву на инклузивно образовање дјеце са инвалидитетом, препознајући значај квалитетног инклузивног образовања као предуслова за смањење сиромаштва.

Инклузивно је образовање тековина дугогодишњег искуства и трансформације образовања дјеце и омладине с инвалидитетом. Како се цивилизација развија и напредује, тако се развија демократија, владавина закона и људских права. Специјално образовање било је први корак у изградњи друштва које каритативним приступом даје прилику особама с инвалидитетом, које су до тада биле потпуно лишене сваке могућности да се образују, да буду смјештене у специјалне институције. Еволуцијом односа друштва према људским правима, а тиме и правима особа с инвалидитетом као својих равноправних чланова, долази до трансформације приступа образовању дјеце с инвалидитетом. Из фазе искључења, када се дјеци ускраћује право на образовање; преко сегрегације, када су дјеца потпуно одвојена од вршњака у специјалним школама, односно у истој школи, али у посебним одјељењима; интеграције, када су дјеца физички присутна у учионици, и прилагођавају се окружењу, и свему осталом везаном за образовни процес који добијају захваљујући упорности и ресурсима родитеља или пројектима невладиних организација, а систем не нуди потребну подршку; долазимо до инклузивног образовања. Оно подразумијева укључивање дјеце и младих с инвалидитетом у редовне школе и најближе мјесто пребивалишта, гдје сви ученици добијају **квалитетно образовање прилагођено њиховим индивидуалним могућностима**. Оно што инклузивно образовање чини најбољом образовном опцијом за све јесте развој академских и социјалних вјештина код свих ученика.³

Босна и Херцеговина, као држава која је ратификовала Конвенцију, има обавезу да, поред уклањања препрека које угрожавају остваривање права особа/дјеце с инвалидитетом, пружи подршку којом се изједначавају њихове могућности за равноправно учешће у друштву.

Као што је наглашено у самом документу, низ показатеља указује на то да министарства образовања, која су одговорна за спровођење права особа с инвалидитетом на инклузивно образовање, стварају, прате и побољшавају

³ Преузето из документа „Индикатори за праћење имплементације инклузивног образовања у складу са чланом 24. Конвенције о правима особа са инвалидитетом“

услове неопходне за спровођење инклузивног образовања дјеце с инвалидитетом у Босни и Херцеговини. Индикаторима се мјери напредак у примјени инклузивног образовања у нашој земљи и они постају кључни алат за образовне власти да адекватно одговоре и предузму акције за побољшање утврђених недостатака или нејасноћа.

Да би образовни систем био инклузиван, морају се мијењати и прилагођавати увјерења, посвећеност и ресурси, како би се омогућило квалитетно образовање за све ученике у недискриминаторном окружењу које гарантује једнакост и равноправност од предшколског до високог образовања, укључујући образовање одраслих у свим његовим облицима.

Основни елементи процеса израде Плана активности

Основна сврха Плана активности је утврђивање мјера које би министарства образовања на различитим нивоима требало да предузму како би се постигли услови за потпуну примјену образовне инклузије у оквиру три области које су дефинисане индикаторима.

Подсјећамо, ради се о слjedeћим областима:

- Законодавство
- Учешће
- Финансирање

Такође, сврха овог Плана је да се кроз његово спровођење омогући заједничко разумијевање у министарствима и свим осталим укљученим актерима питања холистичког приступа процесу инклузије у образовању.

План активности се углавном прави за период од три до пет година, што подразумијева да се не бави активностима на микро нивоу, већ првенствено пружа широке смјернице за рад министарстава у вези са инклузивним процесима.

Вишегодишњи план је такође основа за израду редовних годишњих планова који пружају прилику за детаљније развијање активности и њихово спуштање на микро ниво. Важно је напоменути да вишегодишњи план омогућава одабир приоритета који ће касније ући у годишње планове. Приоритети се наравно одређују на основу критеријума које одређује само министарство и не морају нужно бити исти за све. Систем мониторинга активности мора се примијенити и у годишњим плановима. Управо ће мониторинг имплементације активности омогућити правовремени одговор у случају било каквих потешкоћа које се могу појавити у процесу имплементације.

Свакако би било добро планирати да се на крају имплементације вишегодишњег Плана изврши свеобухватна евалуација, која ће процијенити резултате постигнуте у спровођењу Плана. Завршетак циклуса временски одређеног Планом право је вријеме за постављање кључних питања као што су: које су се суштинске промјене догодиле у процесу инклузије у образовању, да ли дјеца и особе са инвалидитетом уопште имају лакши и квалитетнији приступ образовању, шта се могло боље урадити и шта је оно што тек треба урадити.

Управо је процјена резултата постигнутих у оквиру Плана најбољи начин да се добију ваљани одговори. У исто вријеме, евалуација ће показати у ком правцу треба ићи даље и бити један од темеља на коме ће се заснивати сљедећи План.

Оно што је још битно напоменути када је у питању важност самог Плана је да се он може и треба користити као својеврсни ресурс у процесу развоја стратегија и политика везаних са општи процес инклузије. У суштини, План, као и документ Индикатори, треба да буду један од темеља на којима ће се заснивати стратегије и политике у области инклузије у образовању.

■ **Припремне активности везане за спровођење Плана активности**

Да би процес имплементације Плана активности текао са што мање потешкоћа и да би се обезбиједила потребна динамика и квалитет, неопходно је спровести припремне активности у оквиру самог Министарства. Неколико кључних тачака ћемо нагласити:

а. Формирање тима за имплементацију

Имплементација Плана активности је велик и свеобухватан задатак који не може да уради један човјек или чак једно одјељење у министарству. Досадашња пракса у већини министарстава била је да једна особа или неколико људи буде укључено у инклузију, што једноставно неће бити довољно за спровођење Плана активности. И сам документ Индикатори обухватио је неколико различитих сектора повезаних са процесом инклузије и из њега произлази потреба за мулти-секторским (мулти-ресорним) приступом имплементацији. У суштини, то значи да је изузетно важно, као прва и полазна тачка у процесу стварања и имплементације самог Плана, формирати тим чији ће задатак бити иницирање, вођење и усмјеравање активности у вези са процесом имплементације. При том би било неопходно да у тим буду укључене особе из различитих сектора (ресора, одјела) у оквиру министарства, попут финансија, планирања, извјештавања, правног одјела, итд. Само ће на овај начин бити могуће адекватно одговорити захтјевима процеса инклузије. Процес инклузије у складу са међународним стандардима је, на жалост, још увијек на самом почетку и биће потребно ићи корак по корак у правцу прогресивне примјене, гдје је План активности након документа Индикатори један од несумњиво важних корака. Због тога је неопходно потпуно ангажовање и посвећеност одговорних особа из министарства у процесу примјене.

б. Утврђивање почетног стања

Један од првих задатака, заправо први задатак који ће имати новоформиран тим је да направи анализу стања и утврди почетно стање у односу на индикаторе постављене у документу Индикатори. Утврђивање почетног стања је једна од фаза израде Плана активности (колоне 3 у постављеним табелама) која ће помоћи у дефинисању мјера потребних за испуњавање Услови наведених у документу Индикатори. Такође, са утврђеним почетним стањем у складу са постављеним индикаторима и праћењем (мониторингом) спровођења активности биће вјеродостојнији, лакши за спровођење и створиће могућност да се адекватно и брзо реагује.

в. Информисање/обука запослених у министарствима образовања о основним елементима документа Индикатори

Паралелно са анализом почетног стања, треба да се одвија процес информисања/обуке особља министарства образовања и посебно изабраних чланова тима о основним принципима инклузије. То подразумијева упознавање са сврхом, значајем документа Индикатори, али и са другим документима на којима се заснива процес инклузије у образовање. Изузетно је важно да сви запослени у министарствима схвате обавезу прогресивног остваривања права дјецe са инвалидитетом на образовање у складу са чланом 24. и да су План имплементације и мјере дефинисане у њему управо у функцији бржих корака ка остваривању претходно споменутог права и успостављања система рада на редовном праћењу, извјештавању и планирању активности које воде ка побољшању стања инклузивног образовања дјецe и омладине с инвалидитетом. Такође, је неопходно стећи заједничко разумијевање како особља министарства тако и чланова тима, о тумачењу инвалидитета из перспективе људских права и, сходно томе, обавезе система и школе да дјецe с инвалидитетом обезбиједи све неопходне предуслове како би сви имали једнаке шансе. Ово је посебно наглашено у свјетлу чињенице да се до сада мали број запослених у министарствима сусрео са инклузијом и основним принципима на којима се она заснива и њеном примјеном у пракси.

г. Утврдити систем праћења (мониторинга) извршења Плана активности

Један од приоритетних задатака новоформираног тима биће успостављање јасног и досљедног система праћења (мониторинга). Његова ће главна улога бити да на адекватан и једноставан начин прати имплементацију Плана активности.

То у суштини значи успостављање методе праћења (мониторинга) на начин који укључује све заинтересоване стране, како би се добио објективан и свеобухватан преглед стања и утврдила динамика извјештавања. Основа система праћења (мониторинга) ће бити већ кроз документ Индикатори идентификовани индикатори и извори верификације.

Добро успостављен систем праћења (мониторинга) ће омогућити правовремени одговор на изазове који се могу појавити током имплементације и може утицати на редефинисање мјера које ће бити утврђене у Плану активности.

Креирање Плана активности

Као што је претходно истакнуто, праћење (мониторинг) имплементације може бити квалитетан само ако **су надлежности за имплементацију, методе, временски оквири и индикатори/показатељи унапријед јасно дефинисани**, стога и потреба за израдом овог документа, тј. Плана активности, који треба да омогући дефинисање појмова и њихово стављање у контекст институције која треба да га реализује.

■ Објашњење појмова који се користе

Као што је већ речено, основа за израду Плана био је документ Индикатори, те су и појмови преузети из овог документа и коришћени у Плану. Да бисмо на прави начин разумјели План активности и смањили могућности за његово различито тумачење, објаснићемо његове основне елементе и значење употребе појмова.

Метода праћења се у овом Плану активности састоји од анализе почетног стања, мјера, индикатора и средстава за верификацију индикатора.

Услови (*колона 1 у табели*), како је дефинисано у документу Индикатори, за свако од подручја описују услови које треба испунити како би инклузивно образовање напредовало у жељеном смијеру. Укратко, услови су циљеви које образовне власти треба да постигну током одређеног временског периода.

Мјере (*колона 2 у табели*) су дефинисане као скуп повезаних активности, као опције за могуће дјеловање, које нам омогућавају постизање стандарда на путу испуњавања услова, а које су означене индикаторима назначеним у оквиру дате области. Мјере се предузимају ради остваривања услова, доприносећи на тај начин њиховом испуњењу, при чему би требало одабрати оптималну комбинацију мјера, с обзиром на њихову ефикасност, али и изводљивост.

Почетно стање (*колона 3 у табели*) дефинишемо као тренутно стање у вријеме израде Плана активности. За сваки индикатор у оквиру Плана активности треба дефинисати почетно стање, јер се само на тај начин може мјерити стварни напредак који је постигнут. Почетно стање такође помаже у дефинисању мјера које треба спровести да би се испунили услови.

Идентификовани индикатори (*колона 4 у табели*) упућују на испуњење тих услова и наводе аспекте које треба процијенити или пратити како би

се утврдило да ли је испуњен услов на који се односе. Индикатори показују очекивано стање, односно омогућавају нам да пратимо промјене у процесу постизања горе наведених услова. Индикатори о којима говоримо дефинисани су кроз документ Индикатори и показују до ког степена су мјере помогле у испуњавању неопходних услова за свеобухватан и интегрисан процес инклузије. Истовремено, пратећи индикатори треба да приказују, у оквиру самог процеса имплементације Плана, динамику његовог спровођења.

Извори верификације су чврсти докази да је дошло до промјене, односно да је постигнути индикатор достигнут. Извори верификације морају бити јасно одређени, другим ријечима, увијек су повезани са одређеним индикатором. (колона 5 у табели).

Временски оквир за имплементацију показује у ком периоду ће се спровести мјера дефинисана Планом активности (колона 6 у табели).

Носилац активности омогућава дефинисање одређених надлежности за имплементацију мјера и испуњавање услова (колона 7 у табели).

■ Како израдити План активности

Израда Плана активности који ће бити реалан, и што је најважније изводљив, у складу са документом Индикатори захтијева податке који ће бити основа за његову израду.

Као својеврстан алат за израду Плана активности, креирана је табела која би требало да олакша његово разумијевање и, у даљој фази, спровођење.

Табела 1. се састоји од 7 колона

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
-------	-------	---------------	----------------------	---------------------	-----------------	--------------------

Услови (колона 1) се преузимају из документа Индикатори. Свака од области има, као што је већ истакнуто, 4 до 5 услова. У оквиру Плана активности, сваки од услова мора бити обрађен, односно укључен у План активности.

За сваки од Услови дефинисани су индикатори који показују очекивано стање а сваки од индикатора (у табели дефинисани као пратећи индикатори) има свој извор верификације, односно чврсте доказе да се стање заиста промијенило или да је постигнуто. Извори верификације се такође преузимају из документа Индикатори.

Садржај све три споменуте колоне (услови, пратећи индикатори, извори верификације) су јасно дефинисани и преузимају се из документа Индикатори што свакако олакшава посао.

Дефинисање почетног стања један је од најважнијих задатака у изради Плана активности. Неопходно је дефинисати почетно стање у односу на постављене индикаторе. То значи урадити анализу тренутне ситуације, а то је процес у којем би, поред формираног тима, требало консултовати и заинтересоване стране (родитељи и дјеца са инвалидитетом, организације цивилног друштва, заводи, друге надлежне институције, итд.). Почетно стање се уноси у колону 3, а почетно стање се дефинише за сваки индикатор.

Након утврђивања почетног стања **дефинишу се мјере** које треба предузети да би се направиле промјене које ће се утврдити индикаторима. Сваки услов треба да има најмање двије мјере, а свака мјера најмање један индикатор, а понекад и више. Мјере умногоме зависе од почетног стања које је претходно утврђено. Ако се анализом почетног стања утврди да је индикатор већ достигнут, тада нема потребе за мјером, али било би добро да се у плану евидентира да је достигнут.

Приликом уношења у табелу потребно је водити рачуна о нумерацији, тако да су мјере, индикатори и извори верификације усклађено нумерисани. Током израде плана може се утврдити да су неки индикатори већ обухваћени неком ранијом мјером, и у том случају их није потребно понављати.

Временски оквир за имплементацију се одређује након дефинисања мјера. Важно је узети у обзир да се временски оквир одређује у односу на мјеру, односно показује у ком периоду ће се мјера спровести. Одређивање временских рокова ће бити корисно при изради оперативних/годишњих планова.

Носиоци активности се одређују у односу на подјеле задатака и дужности у оквиру министарстава и у складу са организационом шемом.

Препорука је да се из практичних разлога израђује посебна табела за сваку од области.

На крају документа су приложене табеле са примјерима који могу помоћи у разумијевању приступа изради Плана и избегавању могућих неспоразума.

Креирање оперативног/годишњег Плана активности

Потпуним попуњавањем табеле се заправо наводе све мјере (скупови активности) које је потребно реализовати како би се испунили услови и достигли индикатори у периоду за који се план израђује. Узимајући у обзир критеријуме које ће утврдити министарства, нпр. почетно стање, ресурси које министарство посједује, утицај који мјера има на дјецу с инвалидитетом, временски оквир, итд. министарство ће одредити/одабрати приоритетне мјере које ће ући у годишњи оперативни план активности.

Годишњи/оперативни план активности ће такође бити од круцијалне важности за праћење саме имплементације и послужиће као основа за све могуће ревизије мјера које се могу догодити у процесу имплементације.

Прилог

Примјери табела Плана активности

1. Примјери начина израде Плана активности за реализацију инклузивног образовања у области законодавства

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
<p>Услов 1. Потпуна усаглашеност законодавства у образовању (државно, ентитетско, кантонално и законодавство, БД) са међународним споразумима као што су УН Конвенција о правима особа с инвалидитетом, Конвенција УН о правима дјетета, општим коментарима Комитета Уједињених Нација који прате спровођење споразума из области људских права.</p>	<p>Мјера 1. 1. Покренути процес усклађивања закона на различитим нивоима са основним принципима инклузивне политике.</p>	<p>1. 1. Постојећи Закони нису усклађени са основним принципима инклузивне политике.</p>	<p>1. 1. 1. Јасно исказано опредјељење за имплементацију инклузивног образовања за дјецу с инвалидитетом кроз јасно и недвосмислено разумијевање инклузивног образовања.</p> <p>1. 1. 2. Принципи инклузивног образовања (универзално образовање, правичност, прилагођавање, флексибилност, приступ самоопредјељења, учешће родитеља/ старатеља) саставни су дио образовних политика.</p>	<p>1. 1. 1. Закони о одгоју/ васпитању и образовању на кантоналном нивоу, подзаконски акти, стратешки документи у области одгоја и образовања.</p> <p>1. 1. 2. Закони о одгоју/ васпитању и образовању на кантоналном нивоу, подзаконски акти, стратешки документи у области одгоја и образовања.</p>	<p>Нпр. 2021-2022. (битно је да знате да се овдје говори о периоду имплементације мјере).</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
	<p>Мјера 1. 2.</p> <p>Утврдити терминологију која ће се користити у законским актима а биће у складу са званичним преводом Конвенције УН о правима особа с инвалидитетом на три службена језика Босне и Херцеговине.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Терминологија која се користи у законским актима није у складу са службеним преводом Конвенције УН-а о правима особа с инвалидитетом на три службена језика Босне и Херцеговине.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Терминологија која дефинише инклузивно образовање у свим законима и прописима у складу је са службеним преводом УН Конвенције о правима особа с инвалидитетом на три службена језика Босне и Херцеговине, гдје се члан 7. односи на “дјецу с инвалидитетом”.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Закони о одгоју/ васпитању и образовању на кантоналном нивоу, подзаконски акти, стратешки документи у области одгоја и образовања.</p>	<p>Нпр.</p> <p>до половине 2022.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>
<p>Услов 2.</p> <p>Законодавство у образовању покрива све нивое образовања.</p>	<p>Мјера 2.1.</p> <p>Донесена одлука надлежног органа о обавези буџетирања финансијских средстава везаних за инклузивно образовање у оквиру спровођења инклузије.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Не постоји обавеза буџетирања финансијских средстава намијењених за инклузивно образовање.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Буџетске ставке садрже средства намијењена финансирању људских, техничких, материјалних ресурса потребних за реализацију инклузивног образовања.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Буџет Кантона Сарајево.</p>	<p>Нпр.</p> <p>2021.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

2. Примјери начина израде Плана активности везани за праћење реализације инклузивног образовања у области учешћа

Услов	Мјера	Почетно стање	Праћећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
<p>Услов 1. Пријемне политике промовишу приступ редовном одгоју и образовању за сву дјецу.</p>	<p>Мјера 1. 1. Ажурирати Закон о образовању/ одгоју, као и пратеће прописе о упису, којим се јасно прописује и омогућава дјецци с инвалидитетом да се упишу у редовне школе и вртиће. Такође, прописати обавезу предшколских и школских установа да све родитеље упознају са правима дјецце у процесу боравка и учешћа у наставном процесу, укључујући и права дјецце с инвалидитетом. Укључити и друга министарства у формулисање ових обавеза.</p>	<p>1. 1. 1. Постојећи закони не прописују јасно право дјецце с инвалидитетом да буду уписана у предшколску установу или школску установу која је најближа мјесту њиховог пребивалишта.</p> <p>1. 1. 2. Не постоји системска подршка родитељима/ старатељима дјецце с инвалидитетом.</p> <p>1. 1. 3. Велики број дјецце с инвалидитетом се не уписује у школе/ предшколске установе на уписном подручју становања.</p>	<p>1. 1. 1. Постотак дјецце укључене у предшколске и школске установе (државне и приватне), укључујући и постотак дјецце с инвалидитетом.</p> <p>1. 1. 2. Родитељи/ старатељи дјецце с инвалидитетом имају подршку и обуку о правима свог дјетета, развојним специфичностима, те доступним сервисима подршке.</p> <p>1. 1. 3. Сва дјецца с инвалидитетом се уписују у школе/ предшколске установе на уписном подручју мјеста становања.</p>	<p>1. 1. 1. Извјештаји надлежних Министарстава и Агенција, те предшколских и школских установа.</p> <p>1. 1. 2. Правилници о упису дјецце у предшколске и школске установе, свједочанства родитеља/ старатеља/ ученика.</p> <p>1. 1. 3. Закони о одгоју/ васпитању и образовању на нивоу Кантона Сарајево, свједочанства родитеља/ старатеља/ ученика.</p>	<p>Нпр. 2022.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
	<p>Мјера 1. 2.</p> <p>Ажурирати и ставити у пуну функцију Правилник о препознавању, заштити од дискриминације у основним школама.</p>	<p>1. 2. 1.</p> <p>Школе нису упознате са садржајем и сврхом овог документа. Ученици а ни родитељи такође не знају довољно о овом документу и значењу дискриминације.</p> <p>1. 2. 2.</p> <p>Постоје дјеца с инвалидитетом која нису укључена у образовне процесе у оквиру основног образовања.</p>	<p>1. 2. 1.</p> <p>Успостављена правила за учешће дјеце с инвалидитетом у образовном процесу (предшколско, основно и средње образовање - опште и стручно).</p> <p>1. 2. 2.</p> <p>Родитељи/ Осигурање нулте стопе неучешћа у одгоју и образовању (основне школе).</p>	<p>1. 2. 1.</p> <p>Извјештај Министарства за образовање, науку и младе Кантона Сарајево.</p> <p>1. 2. 2.</p> <p>Годишњи програм рада (ГПР) образовних институција, Извјештаји из здравственог и социјалног сектора, извјештаји о реализацији ГПР-а.</p>	<p>Нпр.</p> <p>2021.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>
	<p>Мјера 1. 3.</p> <p>Израдити и ставити у пуну функцију Правилник о препознавању и заштити од дискриминације у средњим школама.</p>	<p>1. 3.</p> <p>Не постоји Правилник о препознавању и заштити од дискриминације у средњим школама.</p>	<p>1. 3.</p> <p>Исто као и у претходној мјери с том разликом што се односи на средњошколце.</p>	<p>1. 3.</p> <p>Исти као и у претходној мјери.</p>		<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

3. Примјери начина израде Плана активности везаног за реализацију инклузивног образовања у области финансирања

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
<p>Услов1. Буџет Министарства образовања у потпуности подржава финансирање инклузивног образовања на свим нивоима (предшколско, основно, средње, високо образовање).</p>	<p>Мјера 1. 1. Израдити и имплементирати план за интеграцију финансирања из буџета и донаторских пројеката у области инклузивног образовања са нагласком на дјecu с инвалидитетом.</p>	<p>1. 1. 1. У буџету Министарства образовања не постоји буџетска ставка намијењена инклузивном образовању, што отежава праћење утрошка средстава из буџета за потребе инклузивног образовања уопште, као и за дјecu с инвалидитетом.</p> <p>1. 1. 2. Не постоји План интеграције финансирања из буџета и донаторских пројеката у области инклузивног образовања са нагласком на дјecu с инвалидитетом.</p>	<p>1. 1. 1. Надлежне образовне власти су у редовне годишње буџете уврстиле буџетску ставку намијењену финансирању спровођења инклузивног образовања.</p> <p>1. 1. 2. Израђен је план за интеграцију финансирања из буџета и донаторских пројеката у области инклузивног образовања са нагласком на дјecu с инвалидитетом.</p>	<p>1. 1. 1. Буџет Министарства за образовање, науку и младе, Кантона Сарајево.</p>	<p>Нпр. 2021. - 2022.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

Услов	Мјера	Почетно стање	Пратећи индикатор(и)	Извори верификације	Временски оквир	Носилац активности
	<p>Мјера 1. 2.</p> <p>Креирати годишњи буџет на начин који покрива финансирање све неопходне подршке наставном процесу у који су укључени ученици с инвалидитетом.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Тренутна буџетска издвајања не покривају финансирање све неопходне подршке наставном процесу, која укључује ученике с инвалидитетом.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Буџетска издвајања усмјерена на инклузивно образовање покривају финансирање све неопходне подршке наставном процесу у који су укључени ученици с инвалидитетом како би се испунили принципи једнаких могућности и равноправног учешћа у образовном процесу.</p>	<p>1. 2.</p> <p>Буџети надлежних институција (Влада), општина, буџети свих нивоа образовања.</p>	<p>Нпр.</p> <p>2021.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>
<p>Услов 2.</p> <p>Финансирање инклузивног образовања са нагласком на дјецу с инвалидитетом заснива се на образовним потребама ученика.</p>	<p>Мјера 2. 1.</p> <p>Прописати и одредити систем прикупљања података о броју дјеце / ученика с инвалидитетом те њиховим специфичним начинима задовољавања потреба с прописаним роком.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Финансирање се заснива на само дјелимично утврђеним подацима без системског приступа.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Финансирање се планира на основу прикупљених података о броју дјеце/ученика с инвалидитетом, те идентификовања неопходних прилагођавања и пратећих услуга како би се задовољиле њихове потребе.</p>	<p>2. 1.</p> <p>Закони о одгоју и образовању на нивоу Кантона Сарајево, буџети свих нивоа образовања. Одговарајући прописи.</p>	<p>Нпр.</p> <p>2022.</p>	<p>Сходно организационој структури, надлежностима и договору у министарству, овдје се уписује носилац активности односно одговорне особе.</p>

#ProbudiSe